

přitisklé až přímo odstálé, 1,4–2,4 mm dl., stejně šir. jako báze šešule, rovné; šešule oblé, postupně se zužující od báze k vrcholu, (5–)7–11 (–13) mm dl., na bázi asi 1,5 mm šir., chlupaté, vz. lysé, někdy tmavě fialové až purpurově zbarvené. Semena v šešuli 9–14, jsou 0,8–1,4 (–1,6) mm dl., 0,6–1,1 mm šir., tmavě rezavě hnědá. (III–)IV–VII(–XI). Tf.

$2n = 14$ (ČR: 20b. Hustop. pah.)

Variabilita: Velmi proměnlivý druh. Řada popsáných vnitrodruhových taxonů jsou však pouhé ekomorfózy. Patří mezi ně formy, které popisuje DOMIN (1948), f. *latifolium* WIRTGEN (publikovaná z Nového Lískovce u Brna), subf. *humile* R. DVORÁK z Mohelna. Geneticky založena je zřejmě f. *leiocarpum* (DC.) HAYEK mající lysé šešule; roste roztroušeně v ČR (např. Roudnice nad Labem, Nové Město nad Metují). Druh vytváří rovněž teratologické odchylky.

2. *Descurainia* WEBB et BERTH. — úhorník*)

Descurainia WEBB et BERTHELOT Hist. Natur. Iles Canaries 3/2: 72, 1836, nom. cons. — Syn.: *Sophia* ADANSON Fam. Pl. 2: 417, 1763, nom. rejic. — *Discurainia* WALPERS Repert. Bot. Syst. 1: 163, 1842. — *Discurea* SCHUR Enum. Pl. Transsilv. 54, 1866. — *Sisymbrium* L. Sp. Pl. 657, 1753 p. p.

Jednoleté až ozimé byliny s chlupy rozvětvenými, zčásti i jednoduchými, někdy i s jednořadé vícebuněčnými žláznatými chlupy. Hlavní kořen vřetenovitý, postranní kořeny tenčí. Lodyha přímá, nevětvená i větvená, oblá, dutá. Listy 2–3 × peřenosečné; myrosinové buňky bez chlorofylu, při lýkové části cévních svazků. Hrozny zpravidla bez listenů. Květy malé; kališní lístky přímo odstálé, úzce kopinaté až kopinaté, dovnitř vrcholem zahnuté, na bázi vakovitě nevyduté (nebo vnitřní jen slabě vyduté); korunní lístky úzce obvejčité až úzce obkopinaté, znenáhla v nehet zúžené, žluté; nitky tyčinek nerozšířené, prašníky elipsoidní, žluté; nektaria transversální ve tvaru prstence buď souvislého nebo po jedné i po obou stranách otevřeného, postranní valy prodloužené s koncovými částmi zduřelými, k sobě přiloženými, někdy i srostlými; blizna poněkud stlačeně kulovitá, mělce dvoulaločná, na kratičké čnělce. Plody šešule, na průřezu oblé, chlopně vypouklé s vyniklou stř. žilkou a s uzavřenou postranní žilnatinou, mezi semeny slabě zaškrcované. Semena v pouzdrech jednořadá i dvouřadá, elipsoidní, osemení hladké, při navlhčení slizovatí, hnědé; klíček hřbetokořenný. — Asi 43 druhů v Eurasii, Severní a Jižní Americe. — Protandr. Entomogam. Alogam., též Autogam.

1. *Descurainia sophia* (L.) WEBB ex PRANTL — úhorník mnohodílný Tab. 5/2

Descurainia sophia (LINNAEUS) WEBB ex PRANTL in ENGLER et PRANTL Natürl. Pfl.-Fam. 3/2: 192, 1891. — Syn.: *Sisymbrium sophia* L. Sp. Pl. 659, 1753. — *Sophia multifida* GILIB. Exerc. Phytol. 1: 243, 1782, nom. inval. — *Sophia vulgaris* FOURR. Ann. Soc. Linn. Lyon, ser. 2, 16: 332, 1868. — *Discurea sophia* (L.) SCHUR Enum. Pl. Transsilv. 54, 1866. — *Hesperis sophia* (L.) E. H. L. KRAUSE in STURM Deutschl. Fl., ed. 2, 6: 83, 1902.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 1019. — PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 158. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 144. — Extra fines: Fl. Rom. Exs., no 1954 a, b. — HAYEK Fl. Stir. Exs., no 535. — Herb. Fl. Ross., no 1556.

Jednoleté nebo ozimé byliny s vřetenovitým

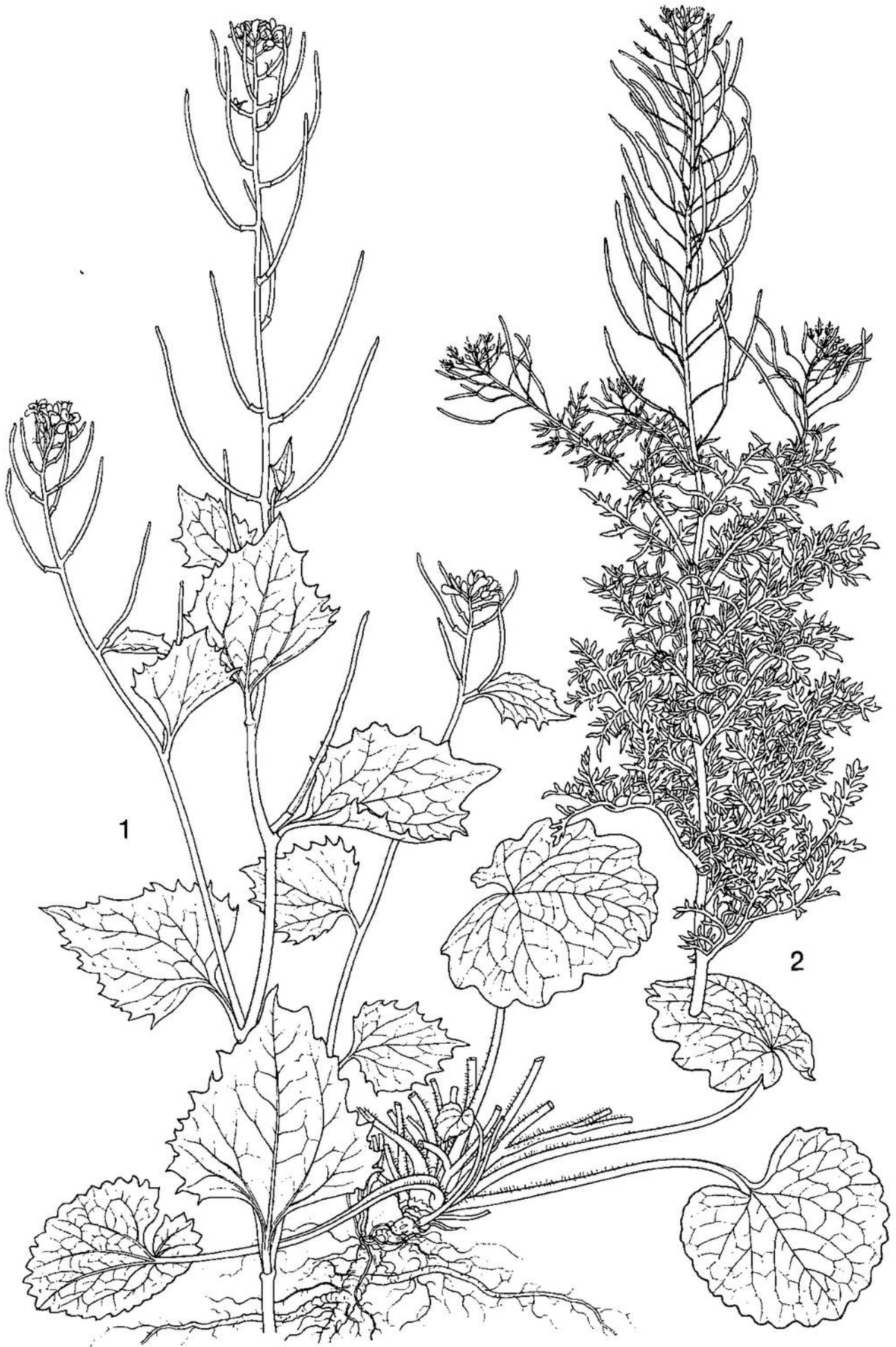
Ekologie a cenologie: Okolí sídel, podél komunikací, železniční násypy, rumišť, skládky, někdy i pole a zahrady. Zpravidla na kyprých, živinami bohatých, kyselých až bazických půdách, často na čerstvě navrstveném materiálu. Světlo-milný druh. Diagnostický druh řádu *Sisymbrieta-lia* s optimem ve společenstvech svazu *Sisymbriion officinalis*.

Rozšíření v ČR: V celém území hojně až roztroušeně, řídkěji ve vyšších polohách oreofytika; od planárního do suprakolinního stupně (ca 400–500 m) hojně, zřídka až do montánního stupně (max.: Malá Úpa, 1050 m). — Mapy: SLAVIK FKS 1990: 86.

Celkové rozšíření: Evropa (kromě nejsevernější); Malá a Přední Asie, Zakavkazí, z. Sibiř; s. Afrika. Zavlečen a někdy i zdomácnělý téměř po celém světě. — Mapy: HULTÉN FA 1968: 501; HULTÉN CP 1971: 263.

hlavním a tenčími postranními kořeny. Lodyha (10–)20–50 (–120) cm vys., nevětvená nebo zpravidla jen v hor. polovině větvená s větviemi přímo odstálými, hustě olistěná, olysalá až šedě pýřitá s jednoduchými chlupy. Listy olysalé, pýřité, zřídka hustě chlupaté až běloplstnaté; čepel dolních listů 2–3 × peřenosečná, až 12 cm dl., s 6–8 páry úkrojků, hor. úkrojky skoro vstříčné, dol. střídavé, úkrojky posledního řádu úzce obvejčité až úzce obkopinaté nebo podlouhle až úzce eliptické, 8–13 mm dl.; stř. a hor. listy 2 × peřenosečné, nejhořejší i jednoduše peřenosečné s 3–4 páry celokrajných, úzce čárkovitých, 1,5–8,0 mm dl., asi 1 mm, zřídka až 3 mm šir. úkrojků; dol. krátce řapíkaté s řapíky 1–3 cm dl.,

*) Zpracoval F. Dvořák

stř. a hor. přisedlé. Hrozny obvykle mnohokvěté, prodloužené, husté. Kališní lístky 2,8–3,6 mm dl., zelené; korunní lístky 1,8–2,9 mm dl., kratší než kališní lístky, na vrcholu zaokrouhlené, uťaté až mělce vykrojené, bledě citrónově žluté; tyčinky delší než kališní lístky, 3,2–4,5 mm dl.; prašníky 2,8–3,6 mm dl. Plodní stopky odstálé až rozkladité, vystoupavé, 4–10 mm dl., 0,3–0,4 mm šir.; šešule (7–) 10–25 (–29) mm dl., asi 1,0 mm šir., obloukovité, řidčeji rovné, lysé nebo roztr. pýřité; čnělka s bliznou asi 0,3 mm dl. Semena v pouzdrech jednořadá, v šešuli po 24–55, 0,6–0,9 mm dl., 0,3–0,4 mm šir., skořicově hnědá. (IV–)V–VII(–X). Tf.

2n = 28 (ČR: 20b. Hustop. pah.)

Variabilita: V ČR téměř jen rostliny s kališními lístky delšími než korunní lístky, s šešulemi 7–29 mm dl., lysými nebo roztr. pýřitými, hodnocené dosud jako nominální varieta. Od této byla popsána řada forem, které většinou představují stanovištní odchylky bez taxonomické hodnoty. Mezi ně patří f. *moravica* HRUBY (J. HRUBY 1922, BRNM). Geneticky je zřejmě založena f. *heterophylla* (GOIRAN) O. E. SCHULZ, rostoucí i v ČR. Má 1–2 nejhořejší listy jednoduše peřenosečné s úkrojky až 3 mm šir. Hustě chlupaté až běloplstnaté nevětvené rostliny, označované jako f. *exilis* (KAR. et KIR.) O. E. SCHULZ, jsou pravděpodobně zavlečány ze Středozeří a byly nalezeny na Moravě.

3. *Alliaria* FABR. — česnáček*

Alliaria FABR. Enum. Meth. Pl. 161, 1759.

Lit.: Lhotská M. (1975): Notes on the ecology of germination of *Alliaria petiolata*. Folia Geobot. Phytotax. 10: 179–183. — BELJAEVA L. E. et FURSA N. S. (1982): Embriologija *Alliaria officinalis* I. Bot. Ž. 67: 959–968.

Dvouleté až vytrvalé byliny s jednoduchými chlupy. Lodyha často větvená, přímá, olistěná. Listy řapíkaté, čepel nečleněná, většinou ledvinitá až ± vejčitá; myrosinové buňky s chlorofylem, v mezofylu. Květenství nejčastěji nevětvený hrozen, bez listenů. Kališní lístky odstálé, vakovitě nevyduté; korunní lístky bílé, krátce nehetnaté; tyčinky bez přívěsku, nitky zploštělé; transversální nektaria objímavá, spojená s mediálními do prstencovitého útvaru; čnělka krátká, kuželovitá, blizna uťatá, jednoduchá. Plody 4hranné šešule, chlupné s vyniklou stř. a nevýraznými dvěma postranními žilkami, přehrádka úplná. Semena v pouzdrech jednořadá, téměř válcovitá, na průřezu oblá, podélně mělce svraskalá, osemení při navlhčení neslizovatí; klíček hřbetokořený. — Dva druhy rozšířené v Evropě a od Středozeří do Střední Asie. — Entomogam. Alogam. i Autogam.

1. *Alliaria petiolata* (BIEB.) CAVARA et GRANDE — česnáček lékařský Tab. 5/1

Alliaria petiolata (BIEBERSTEIN) CAVARA et GRANDE Boll. Orto Bot. Univ. Napoli 3: 418, 1913. — Syn.: *Arabis petiolata* BIEB. Fl. Taur.-Caucas. 2: 126, 1808. — *Erysimum alliaria* L. Sp. Pl. 660, 1753. — *Sisymbrium alliaria* (L.) SCOP. Fl. Carniol., ed. 2, 2: 26, 1772. — *Erysimum alliaceum* SALISB. Prodr. Stirp. 270, 1796, nom. illeg. — *Alliaria officinalis* ANDRZ. ex BIEB. Fl. Taur.-Caucas. 3: 445, 1819, nom. illeg.

Exsikáty: Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 2886 (ut *Alliaria alliaria*). — Fl. Hung. Exs., no 187. — Fl. Rom. Exs., no 2215b. — Fl. Siles. Exs., no 111. — Pl. Finl. Exs., no 237. — Pl. Vasc. Dan. Exs., no 268.

*) Zpracovali J. Kirschner a K. Sutorý

Ekologie a cenologie: Synantropní druh; úhory a pole, rumiště, hřbitovy, skládky a komposty, dvory obilních skladů, okraje komunikací, železniční násypy. Dále se šíří zejména podél komunikací. Na vysychavých až čerstvě vlhkých, obvykle živinami bohatých, kyprých či sypkých půdách (někdy čerstvě navrstvených), kyselé až alkalické reakce. Světlo milný druh. Diagnostický druh svazu *Sisymbrium officinalis* (zvl. často v *Sisymbrium sophiae* KREH 1935).

Rozšíření v ČR: Hojně v termofytiku, roztroušeně až často v mezofytiku, do oreofytika okrajově ojediněle zavlečán. Od kolinního do submontánního stupně hojně až roztroušeně, vzácně zavlečán i do stupně montánního (max.: více lokalit do 800 m, přechodně Krkonoše, Černá hora, 1299 m). — Mapy: SLAVÍK FKS 1990: 87.

T: ve všech fyt. o. — M: pravděpodobně ve všech fyt. o. [chybějí doklady z fyt. o. 22. Halštr. vrch., 23. Smrč., 26. Čes. les, 33. Branž. hv., 34. Plán. hřeb., 43. Votic. vrch., 44. Mileš. střed., 51. Polom. hory, 54. Ješ. hřb., 58. Sud. mezih., 79. Zlín. vrchy, 82. Javorn.]. — O: 91. Žďár. vrchy (vz.), 93. Krk. (vz.).

Celkové rozšíření: Evropa a Asie (kromě nejsevernějších částí), s. Afrika; zavlečen do Severní a Jižní Ameriky, do j. Afriky a na Nový Zéland. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 193; HULTÉN FA 1968: 543; HULTÉN CP 1971: 301.

Dvouleté nebo adventivními kořenovými výhonky krátce vytrvalé byliny. Hlavní kořen vrteňovitý, světle hnědý až bělavý, při poškození s česnekovým pachem, postranní tenké. Lodyha přímá, často nevětvená nebo větvená převážně v květenství, (15–) 20–80 (–100) cm vys., slabě hranatě rýhovaná, v dol. části s roztr. dl. tenkými odstálými až mírně nazpět směřujícími chlupy, nahoře ± lysá. Přízemní listy s čepelí lysou, ledvinitou až okrouhlou se srdčitou bází, 3–8, vz. až 17 cm šir., nejčastěji vroubkované, dlouze (obvykle 5–8 cm) řapíkaté, na řapících řídce chlupaté;